

**HARRY POTTER ÉS A „TITOKZATOS TÖLTELEKEK”,
AZAZ A DISKURZUSJELÖLŐK J. K. ROWLING *HARRY POTTER ÉS
A BÖLCSEK KÖVE* CÍMŰ REGÉNYÉBEN**

**HARRY POTTER AND THE MYSTERIOUS DISCOURSE –
DISCOURSE MARKERS IN THE NOVEL *HARRY POTTER AND
THE SORCERER’S STONE* BY J. K. ROWLING**

SCHIRM ANITA¹

Absztrakt:

A tanulmány a Harry Potter-univerzum sikerének a titkát, a regényfolyam „titokzatos töltelekeit” mutatja be az irodalom, a pszichológia és a nyelvészet oldaláról, majd pedig a tölteleknek is nevezett diskurzusjelölőket vizsgálja. A regénysorozat első részének, a *Harry Potter and the Sorcerer’s Stone* című műnek, illetve a Tóth Tamás Boldizsár készítette *Harry Potter és a bölcsek köve* című magyar fordításnak a leggyakoribb diskurzusjelölőit veti össze. A cikk a forrásnyelvi *well* magyar fordításainak, valamint a *hát*-ként fordított elem angol megfelelőinek a példákön keresztüli bemutatásával nem csupán a különféle fordítói stratégiákat (a kihagyásokat, a betoldásokat és az eltéréseket) szemlélteti, hanem a vizsgált diskurzusjelölők funkcionális spektrumáról is teljesebb képet ad, egyúttal megerősíti a korábbi elméleti és empirikus vizsgálatoknak az elemek funkciójáról tett állításait.

Kulcsszavak: *Harry Potter, diskurzusjelölők, fordítói stratégiák*

Abstract:

The study presents the secret of the success of the Harry Potter universe, the “mysterious fillings” of the novel stream from the side of literature, psychology, and linguistics, and then examines the discourse markers also called fillers. It compares the most common discourse markers of the first part of the novel series, *Harry Potter and the Sorcerer’s Stone*, and the Hungarian version translated by Tamás Boldizsár Tóth. The article presents the Hungarian translations of the source language *well*, as well as the English equivalents of the element translated as *hát*, through excerpts from the novel. In this way, it not only maps the various translation strategies (omissions, insertions, and deviations) but also gives a more complex picture of the functional spectrum of the examined discourse markers. It also confirms previous theoretical and empirical claims about the functions of the elements.

Keywords: *Harry Potter, discourse markers, translation strategies*

¹ DR. HABIL. SCHIRM ANITA

egyetemi docens

Szegedi Tudományegyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék

6722, Szeged, Egyetem u. 2.

schirmanita@gmail.com

1. Bevezetés

A fiatal varázslónak, Harry Potternek a történetét az egész világon mindenütt kiadták, s 85 nyelvre lefordították J. K. Rowling regényfolyamát. A regénysorozatból rekordmennyiségű példányt, több mint 600 millió darabot adtak el (W1). Irodalmárok, olvasáskutatók, nyelvészek, pszichológusok, szociológusok, filozófusok, újságírók szerte a világon próbáltak választ adni arra a kérdésre, hogy miért olyan különlegesek a Harry Potter-könyvek (Lovász 2001). Ugyanis a hétkötetes mű minden egyes részét „repesve várta, és rongyosra olvasta” egy olyan közönség, amelynek nagy része egyébként olvasási nehézségekkel küzdött (Galuska 2010). A tanulmány először (2. fejezet) azt mutatja be, hogy különböző tudományterületek, azaz az irodalom, a pszichológia és a nyelvészet felől vizsgálva mi lehet a Harry Potter-univerzum sikerének a titka, azaz mik a műben lévő „titokzatos töltelékek”, majd pedig e tölteléknek, töltelékzavaknak is nevezett diskurzusjelölőket vizsgálja. A szóosztály jellegzetességeinek az ismertetése (3. fejezet) után a sorozat első részének, a *Harry Potter and the Sorcerer's Stone* című regénynek², illetve a Tóth Tamás Boldizsár készítette *Harry Potter és a bölcsek köve* magyar fordításának a diskurzusjelölőit veti össze (4. fejezet). Feltárja a két mű leggyakoribb diskurzusjelölőjének, az angol *well*-nek, illetve a magyar *hát*-nak a szerepköreit, s a különféle fordítói stratégiáknak példákön keresztül való illusztrálásával rámutat arra, hogy a fordítási módszer (Aijmer–Simon–Vanderbergen 2004) hogyan segíthet a diskurzusjelölők funkcionális spektrumának a jobb megismerésében.³

2. A Harry Potter sikerének a titka: az irodalom, a pszichológia és a nyelvészet szemszögéből

A sikersztori „varázsreceptje” általánosságban és konkrétan is megadható. Az alapot a világirodalmi motívumok, népmesei elemek, hiedelmek, toposzok és archetípusok képezik. A legfőbb összetevőt egy főhős és egy ellenség viszálya adja, amely hosszasan, jelen esetben 7 könyvön át húzódik. Ehhez jön a 3M, azaz a mitológia, a mágia és a misztikum. Fontos hozzávalók még a varázslatos történetszöveg, a sajátos nyelvezet, a nyelvi humor és a milliárdos marketing. Az elméletben leírt recept azonban még kevés lenne a sikerkönyvvé váláshoz, a Harry Potter népszerűségének a titka ugyanis jóval összetettebb a fenti leegyszerűsített sémánál.

² Az első kötet kétféle címmel látott napvilágot: a briteknél *Harry Potter and the Philosopher's Stone* volt a cím, ám Amerikában a jobb eladhatóság érdekében *Harry Potter and the Sorcerer's Stone* címmel jelent meg a mű.

³ A tanulmány a 25. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszuson *A diskurzusjelölők fordításának problémái az elmélet és a gyakorlat oldaláról* címmel bemutatott poszter-előadás felhasználásával készült (Schirm 2015). A témával foglalkozik a *Nyelvészet mindenkinek* YouTube-csatorna 2020 májusi *Harry Potter és a titokzatos töltelék* című videója (<https://youtu.be/b-YkwbNweXA>) is. A poszteren, illetve a videóban szereplő számadatoknak és jelen tanulmány számadatainak az eltérése a kategorizáció időközbeni aprólékosabbá tételéből, a kollokációk különválogatásából adódik.

A Harry Potter-regényfolyam sikerének az egyik titka a történet helyszíne: amely misztikus, egyszerre hétköznapi, mégis kicsit mágikus. Az olvasóknak a világ minden táján tetszik a történeteknek a jellegzetesen brit atmoszférája (Kende B. 2001: 9): a kies skót tájak és az ódon épületsorok keltette hangulat (Kádár é. n.). Emellett a tipikus angol iskolák légköre és a kelta mondavilág is átsüt a regényekből (Fischer 2000). Önmagában azonban a táj és az atmoszféra még nem garantálná a népszerűséget. Az olvasókat az is berántja a történetbe, hogy a cselekmény a képzelet és a valóság határán zajlik (Boldizsár 2001, idézi Kende B. 2001: 21).

J. K. Rowling titka továbbá abban áll, hogy képes olvasóit elvarázsolni. A regény valójában egy „jelen idejű holnemvolt”, egy mese, amely egyaránt elbűvöli a gyerekeket és a felnőtteket (Lovász 2001). A (nép)mesék klasszikus elemei sorra megjelennek benne: a legkisebb fiú, a repülő seprűk, a metamorfózisok, az elátkozások, a bájjal és a mesebeli lények mind-mind fontos szerepet játszanak a műben. Galuska László Pál irodalomtörténész szerint (2010) a történet egy mesés „peep show”: az ismert világban kezdődik, de egy másik, a mi univerzumunk részeként megjelenített, ám rejtett valóságot tár fel. Az olvasók mugliknak, azaz varázstalan, hétköznapi embereknek érezhetik magukat, akik ugyan ki vannak tiltva Roxfortból, mégis megleszhetik a varázsvilágot. A regényfolyamban megkomponálódó fikcionalitás ráadásul egy teljes világot, egy saját szabályrendszerrel működő zárt univerzumot alkot (Iser 2001). Emellett a Harry Potter-könyvek azért annyira sikeresek, mert a filmnyelvhez szokott gyerekek igényeinek megfelelően minden bekezdésben történik valami izgalmas. A mű cselekvéscentriskusságából adódóan Boldizsár Ildikó mesekutató a Harry Pottert a gyermekirodalom „első akciókönyv”-ének tartja, amelyben számos regénytípus ötvöződik: egyrészt a családregegy, a bandaregegy, az iskolaregegy, a fejlődésregény, másrészt pedig a kémtörténet, a rémregény, a krimi és a horror elemei lelhetők fel a műben (2001). Benoit Virole francia pszichológus szerint (2001, idézi Kende B. 2001: 16) pedig a Harry Potter sikerének az a titka, hogy egy „új életérzést fejez ki, a mai modern gyerek életérzését”. Emellett Rowling írói stílusa egyfajta „virtuális hiperaktivitásra való készséget” alakít ki, s az információingerek sokasága miatt szinte olvastatja magát a mű (Virole 2001, idézi Kende B. 2001: 17). A regény jól megkomponált narratív struktúrája is fokozza az olvasási élményt: a történeteszővés ugyanis lebilincselő, fordulatos és kiszámíthatatlan, mindegyik kötetnek csak a végén derül fény az adott könyvbéli titokra (Lovász 2001).

A pszichológia oldaláról keresve a titokzatos összetevőket megállapítható, hogy a Harry Potter az olvasók csodavilág- és képzeletvilág-szükségletét elégíti ki. Harry Potter személyében már a regényfolyam elejétől fogva szerepel egy olyan főhős, akiben mindenki magára ismerhet. Harry „fizikai kiszolgáltatottsága nem jelent értelmi és érzelmi kiszolgáltatottságot”, a fantáziája, egyénisége, bátorsága révén képes megalkotni az identitását (Vajda 2003: 101), így a regény önbizalmat ad a befogadóknak. Miközben a mű azonosulási modellt nyújt, passzív katarziszokat is megél az olvasó. A történetben Harry Potter hőssé válása tulajdonképpen a szorongás legyőzésének metaforája (Kende B. 2001), s a regény hét kötete a felnőtté válás története is egyben (Fischer 2000). A szereplők pedig a fő archetipusokat testesítik meg: a kiválasztott Harry Potter, a mester Albus Dumbledore, a segítők Ron Weasley és

Hermione Granger, az esendő hős Perselus Piton, a gonosz Voldemort, a talpnyaló Féregfark, a bölcs asszony Minerva McGalagony, a tudós Ollivander (Galuska 2010). Az irodalomelméleti és a pszichológiai összetevők után térjünk át a regények nyelvezetére!

A történetben folyamatosan jelen van a nyelvi humor: ami egyfelől szorongás-oldó, másfelől pedig az igazságtalanság ellensúlyozásának az eszköze (Kende B. 2001). A nyelvi humorhoz tartozik például a szójátékok (egyedi kifejezések, beszélő, illetve alliteráló nevek, anagrammák, a hangszimbolika) alkalmazása, a latin kifejezések varázsigeiként való használata, valamint a szereplők beszédmodora. A nyelvi lelemények Tóth Tamás Boldizsárnak köszönhetően a magyar fordításba is átkerültek, így a mű nyelve nálunk is élvezetes és hiteles lett. A fordító olykor meghagyta az eredeti kifejezéseket (pl. *dementor*), máskor pedig értelmi analógiákat hozott létre (pl. ang. *Hogwarts* → m. *Roxfort*). A varázsvilág atmoszférájának az érzékeltetésére Rowling egyedi szavakat alkot (i. m. 147). Ilyen hapax legomenonok például a következők (a jelentésjelek közt a magyar fordítás leleményei olvashatók): *muggle* (< *mug* 'balek, mafla') 'mugli', *animagus* 'animágus', *dementor* 'dementor', *death eater* 'halálfaló', *flow powder* 'hopp-por', *mudblood* 'sárvérű', *portkey* 'zsupsz-kulcs', *rememberall* 'nefeleddgömb', *Sorting Hat* 'teszlek süveg'. A magyar fordításban számos kreatív nyelvújító megoldás is található (Boldizsár 2001). Például: *bicegóc* (ang. *hinkypunk*), *zsebgyanuszkóp* (ang. *pocket sneakoscope*), *fenékjáró fuvacs* (ang. *lobalug*), *böffentőpor* (ang. *belch powder*), *fülbemászó virág* (ang. *earwiggy flower*), *csuklasztócukor* (ang. *hiccough sweets*), *hopponál* (ang. *apparate*), *dehopponál* (ang. *disapparate*), *deradír* (ang. *revealer*). A különböző miliók beszédmódja is a verbális humor forrásává válik. Például a bolgár Durmstrang Intézet diákjai tört angolsággal (a fordításban tört magyarsággal) szólalnak meg, az eredeti műben pedig Hagrid, illetve a Knight Bus, azaz a Kóbor Grimbusz kocsivezetői Cockney-akcentusban beszélnek (Kende B. 2001: 147).

A Harry Potter névanyaga a mitológiát és a szimbolikát tekintve is gondosan fel van építve (részletesen lásd Hertelendy 2011), emellett számos humoros tulajdonnév is található a regényfolyamban. Például: *Diagon Alley* (< *diagonal* 'átlós', *alley* 'fasor') 'Abszol Út', *Nearly-Headless Nick* 'Félig Fej Nélküli Nick', *Göthe Salamander*. A 7 kötet közel 480 tulajdonneve közül nagyjából 140 név lett valamilyen módon megváltoztatva a magyar fordításban (i. m. 133). Az író nyelvi leleményességét mutatja, hogy a Harry Potter-univerzumban több mint 50 alliteráló név szerepel (W2). Többek közt a 4 iskolaalapító neve is alliterál mind az eredetiben (*Godric Gryffindor*, *Helga Hufflepuff*, *Rowena Ravenclaw*, *Salazar Slytherin*), mind pedig a magyar fordításban (*Griffendél Godrik*, *Hugrabug Helga*, *Hollóhádi Hedvig*, *Mardekár Malazár*). Az alliteráció a humorosságon túl ritmusossá és emlékezetessé teszi a mondanivalót, jó hangzást biztosít (Mózesné Kabán–Mózes 2008), oldja a feszültséget (Fónagy 1970), figyelemfelkeltő erővel bír és segíti a megjegyezhetőséget (Lindstromberg–Boers 2008). Az alliteráló nevekre az olvasók könnyebben emlékeznek, s így a szereplőkhöz is jobban kötődnek.

A mű titokzatosságát fokozzák a bennük található anagrammák is: az eredeti *I am Lord Voldemort* kijelentés betűinek az átrendezésével kiderül a főgonosz neve: *Tom*

Marvolo Riddle. A magyar fordításban a *Nevem Voldemort* anagrammájából olvasható ki a Sötét Nagyúr teljes neve: *Tom Rowle Denem*. De a *Remus Lupin* név is anagramma, latinul *primus lunae* 'első hold', amely a teliholdra utal, amikor a varázsló vérfarkassá változik. A Durmstrang Intézet nevében lévő *Durmstrang* pedig szintén egy anagrammát rejt, a *Sturmdrangot*, amely a német irodalmi felvilágosodás Sturm und Drang irányzatára utal (Hertelendy 2011: 135).

A Harry Potter az eddig felsoroltakon túl azért is zseniális alkotás, mert mindenki megtalálhatja a regényfolyamban a maga kis világát. Olyan, mint a benne szereplő Edevis tükre, amelynek *Erised stra ehru oyt ube cafru oyt on wohsi* felirata egy anagramma. Átrendezve a betűket, azaz visszafelé olvasva a szöveget, előtűnik a valódi üzenet: *I show not your face but your heart's desire* 'Nem az arcodat mutatom meg, hanem a szíved vágyát'. A magyar fordításban a tükrön lévő felirat a következő: *Edevis amen ahze erkylt docr amen*, amely visszafelé olvasva: *Nem arcod tükre ez, hanem a szívedé*. Vagyis az üzenet szerint a tükörbe nézve mindenki a szíve mélyének leghőbb vágyát, a számára legfontosabb dolgot látja meg benne. Ha egy diskurzus-elemző néz bele a regénybeli Edevis tükrébe, akkor az átlagolvasó számára valószínűleg lényegtelennek tűnő szóosztály, a laikusok által töltelékszavaknak nevezett elemek vizsgálati lehetőségét láthatja megcsillanni. Ezekről a „titokzatos töltelékektől” is hiteles a mű. Attól titokzatosak, hogy általában nem szokták őket jelentéssel felruházni, pedig igenis hozzájárulnak a mondanivaló értelmének a kialakításához. S hogy fontos szerepet töltenek be, azt a különböző nyelvekre történő fordításuk is mutatja.

3. A diskurzusjelölők mint „titokzatos töltelékek”

A diskurzus-elemzés a gyakran töltelékszavaknak titulált szavakra/nyelvi elemekre számos egyéb megnevezés [pl. *pragmatikai kötőszó*, *metainformációs operátor*, (*diskurzus*)*partikula*, *árnyaló partikula*] mellett a *diskurzusjelölő* terminust is használja, amely elnevezés arra utal, hogy ezek az elemek a diskurzusra vonatkozó információkat kódolnak. Diskurzusirányító szerepük van, azaz részt vesznek a beszélgetés szervezésében, kohézió- és koherenciateremtő erővel bírnak, összekötik a társalgás egyes részeit, valamint szerepet játszanak a beszélőváltásban. Emellett pragmatikai viszonyokat is jelölnek, informálnak a beszélők érzelmi állapotáról, a hallgatók, illetve az olvasók számára pedig tájékozási pontokként funkcionálva segítik a szöveg feldolgozását. Szóban gyakoribbak, mint írásban, képesek élőszószzerűvé tenni a szöveget, és számos beszélői attitűdöt tudnak tömören közvetíteni. A diskurzusjelölők művelői jelentéssel bíró, multifunkcionális elemek, így a használati körüket csak a kontextus ismeretében lehet megadni (Furkó 2019; Schirm 2021).

A „titokzatos töltelékek” működésére és kontextusfüggőségére lássunk néhány részletet a *Harry Potter és a bölcsek köve* című regényből!

- (1a) – Az egész úgy kezdődött, hogy volt egy ember, akit úgy hívtak, hogy...
 Hihetetlen, hogy nem ismered. A mi világunkban mindenki hallott róla...
 – Kiről?

– **Hát...** Ha nem muszáj, nem szívesen mondom ki a nevét. Senkinek nem áll rá a szája.

Az idézett részletben Hagrid éppen belekezd, hogy elmesélje Harry Potternek a szü-leivel történeteket, illetve Voldemort rossz útra térését. Ám mivel a gonosz varázsló nevét tabukerülés miatt nem szokás kimondani, ezért amikor Harry rákérdez, hogy kiről is van szó, Hagrid a választ egy vonakodó *hát*-tal kezdi, amely azt jelzi, hogy nem szeretné nevén nevezni az illetőt. Itt a *hát* utáni három pont, valamint a megnyilatkozás folytatása is megerősíti, hogy a diskurzusjelölőben kódolt beszélői attitűd az ódzkodás, vonakodás. A (2a) példa második *hát*-ja (*hát... jobbkezes vagyok*) is hasonló szerepkörben áll, itt az elemet követő három pont, valamint a *felelte habozva* rész is ezt a hezitálást teszi explicitté.

- (2a) – Hmmm. – Ollivander még egy utolsó szúrós pillantást vetett Hagridra. – **Hát akkor** lássuk, Potter úr. – Ezüst vonásokkal ellátott mérőszalagot húzott elő a zsebéből. – Melyik kezébe fogja a pálcát?
– **Hát...** jobbkezes vagyok - felelte habozva Harry.

A hozott részlet első *hát*-ja viszont (*Hát akkor lássuk, Potter úr*) egy diskurzusjelölő kollokáció részeként áll, s cselekvés megkezdésének nyomatékosítását fejezi ki. A *hát* a beszélői attitűdök közül nyilvánvalóságot is képes kódolni. Például:

- (3a) – Eh, dugjátok dézsába a fejeteket – legyintett Hagrid. Varázsló vagy, Harry.
A viskóban néma csend lett; csak a tenger és a szél zúgása szűrődött be odakintről.
– Hogy mi vagyok?! - kérdezte döbbenetben Harry.
– **Hát** varázsló, mi más! – Hagrid visszaült a megviselt kanapéra, ami egy nyögéssel jelezte, hogy nem bírja már sokáig.

Hagrid számára régóta tudott információ, hogy Harry varázsló. A fiú megdöbben kérdésre adott válasza elején lévő *hát* ezt az evidencialitást nyomatékosítja. A nyilvánvalóságot még a megnyilatkozás *mi más* eleme és felkiáltó modalitása is jelzi.

A fenti (1a–3a) példák jól mutatták, hogy a *Harry Potter és a bölcsek köve* magyar fordításában használt *hát*-ok valódi tartalommal töltötték meg a szöveget, expresszív funkciójuk révén hitelessé tették a párbeszédet. A *hát* a spontán beszéd leggyakoribb diskurzusjelölője (Dér–Markó 2017: 105), s a gyakorisága az extrém multifunkcionalitásával lehet összefüggésben. Így az elem igazi jolly jokerként használható a fordítás során is.

A *hát*-nak a pragmatikai szakirodalom számos szerepkörét említi: megjelenik általános válaszjelölőként, bevezethet kérdést, a magyarázkodás eszköze is lehet, és önjavító szerepben is állhat. Jelezheti a mondanivaló továbbvitelét, illetve lezárását, következtető viszonyt is kódolhat, valamint nyomatékosíthatja is az állítást. Emellett számos beszélői attitűdöt képes kifejezni: aggodalmat, méltatlankodást, nyilvánvalóságot,

csodálkozást, vonakodást, bizonytalanságot, gondolkodást, dicsekvést, incselkedést, felerősítheti a kérdés retorikusságát és udvariassági elemként is állhat (Szeteli et al. 2019; Schirm 2008, 2021). 8 órányi spontánbeszéd-anyagot vizsgálva Dér Csilla Ilona és Markó Alexandra (2017: 106) pedig az alábbi 12 funkcióját határozták meg a *hát*-nak: 1. mondandó/téma indítása, szegmenshatárnyitás, 2. következtetés, konklúzió jelölése, 3. magyarázkodás, újrafogalmazás, újraindítás, folytatás, részletezés, 4. értékelés, véleménykifejezés, 5. evidencia jelölése, 6. összegzés, cselekmény lezárása, 7. témaváltás, 8. nyomósítás, 9. tompítás, gyengítés, 10. ellentét visszaadása, 11. érzelmi többlettartalom kifejezése, 12. elakadás, késleltetés jelzése.

A szakirodalomban a *hát*-hoz expert annotációs módszerrel társított mintegy tucatnyi szerepkör azonban felveti, hogy az elem funkcionális spektrumának a feltérképezésére, illetve ellenőrzésére más megbízható és reprodukálható módszert is kellene alkalmazni (Furkó 2012). Aijmer és Simon-Vanderbergen (2004, idézi Furkó 2012, 2019; Götz 2016) a fordítási módszert javasolják heurisztikus eszközként. E módszer a „diskurzusjelölők jelentésének, illetve funkciójának fordítási adatokon végzett elemzése” (Götz 2016: 5). A fordítási módszer az egynyelvű szövegeken alapuló kutatási módszerekkel szemben számos előnnyel rendelkezik. Például ellenőrizhetőbb megállapításokat eredményez, univerzális pragmatikai és diskurzusfunkciók azonosíthatók általa, valamint hozzájárulhat a nyelvtanulás és a nyelvelsajátítás pragmatikai aspektusainak a feltáráshoz (Furkó 2012: 139–140). A fordítás mint diagnosztikai eszköz segíthet ugyanazon elem grammatikalizálódott, illetve nem grammatikalizálódott párjainak a felfedezésében is (Götz 2016: 10). A kontrasztív kutatások olyan szerepekre és összefüggésekre is fényt deríthetnek, amelyek egyetlen nyelv vizsgálatánál nem látszódnak (Furkó 2019: 57). Például a *Dr. House* filmsorozat angol és magyar felirataiból összeállított korpusz újrafogalmazás-jelölőinek elemzésekor megfigyelhető volt, hogy a *mármint* és a *vagyis* diskurzusjelölők a magjelentésüktől távoli megerősítő, illetve attitűdjelölő funkciókat is betöltöttek (uo.).

A diskurzusjelölők fordítása azért jelent kihívást, mert nem a lexikális jelentésüket, hanem a pragmatikai értéküket, azaz a használati körüket kell visszaadni. A különböző nyelvek diskurzusjelölői között azonban nincs 1 : 1 megfelelés (Mariano 2002; Furkó 2014). „Nem minden diskurzusjelölőnek van ekvivalense egy másik nyelvben”, illetve a használatuk gyakorisága is eltérő (Heltai 2013: 37), és összefüggésben állhat „kulturálisan meghatározott gondolkodás- és magatartásmódokkal” is (i. m. 41). A fordításuk során nem formális, hanem pragmatikai ekvivalenciára kell törekedni, a szolgai tükörfordítással ugyanis megváltozhat az illokúciós erő és a kommunikációs tartalom (Cuenca 2005, 2008). A fordítói stratégiát befolyásolja a szöveg műfaja és stílusa, a kódolt és a közölt tartalom közti különbség, valamint a kulturális kontextus is (Polcz 2012). Fordításmódszertani szempontból különösen nehéz a diskurzusjelölők multifunkcionalitásának a kezelése. A forrásnyelvi szövegben megjelenő funkciók mindegyikét ugyanis nem lehet a célnyelvre átültetni, el kell döntení, hogy „a koherencia- vagy személyközi viszonyok, illetve az attitűdjelölő vagy stíláriis jegyek kifejezése-e a legfontosabb” (Furkó 2019: 46). Már magának a diskurzusjelölőnek a funkcióit is nehéz pontosan azonosítani, utána meg kell keresni a célnyelvi alakok közül a legmegfelelőbbet. Ha pedig nincs jó célnyelvi megfelelő,

akkor dönteni kell az explicitáció, a kihagyás, illetve a módosítás közt (Heltai 2015). Nyelvspecifikus esetekben, mint amilyenek például a magyar modális partikulák, a fordítónak a forrásnyelvben megjelenő kommunikációs szándékokat kell visszaadnia. Egy 2023-as magyar–angol kontrasztív vizsgálat (Kiss–Kónyi 2023) azt mutatta, hogy a magyar modális partikulák (a *csak*, *csakugyan*, *egyáltalán*, *hát*, *még*, *talán*, *ugyan* elemek, illetve az utókérdések) angol fordításánál a leggyakrabban modális határozószavak és kifejezések jöhetnek szóba lehetséges célnyelvi ekvivalensekként. A lexikai elemek mellett azonban szintaktikai eszközzel, a mondat megfelelő részeinek hangsúlyozásával is elérhető a kommunikációs szándék (i. m.).

A fordítási módszernek is megvannak azonban a korlátai. A diskurzusjelölők összevetésekor ugyanis nem lehet teljesen biztosan eldönteni, hogy az elemek valóban „egymás funkcióit tárják-e fel, vagy a célnyelvi normák diktálta diskurzusszervezésnek, modális vagy attitűdjelölésnek felelnek-e meg” (Götz 2016: 11–12). Továbbá a fordító gyakorlottsága, kockázatkerülése is befolyásolhatja az elemek közti választást (i. m. 12). Emellett a diskurzusjelölők használata nagymértékben függ a szerzőtől, illetve a fordítótól is (Heltai 2015).

Lássuk, hogy a fenti (1a–3a) részletekben megjelenő *hát* diskurzusjelölőknek mik voltak az angol forrásnyelvi megfelelői!

- (1b) “It begins, I suppose, with – with a person called – but it’s incredible yeh don’t know his name, everyone in our world knows –”
 “Who?”
 “**Well** – I don’ like sayin’ the name if I can help it. No one does.”
- (2b) “Hmmm”, said Mr. Ollivander, giving Hagrid a piercing look. “**Well, now** – Mr. Potter. Let me see.” He pulled a long tape measure with silver markings out of his pocket. “Which is your wand arm?”
 “**Er – well**, I’m right-handed”, said Harry.
- (3b) “Ah, go boil yet heads, both of yeh”, said Hagrid. “Harry – yet a wizard.” There was silence inside the hut. Only the sea and the whistling wind could be heard.
 “– a what?” gasped Harry.
 “A wizard, **o’ course**”, said Hagrid, sitting back down on the sofa, which groaned and sank even lower.

A hozott példákból látszik, hogy a fordító a *well*-t, a *well*-es diskurzusjelölő-kollokációkat (*well, now; er well*), valamint az *o’ course*-ot is *hát*-tal ültette át magyarra, vagyis már ez a 3 példa is mutatja, hogy a *well* és a *hát* között nincs teljes ekvivalencia. E néhány adaton túl érdemes azonban megnézni a két mű egészét a „titokzatos töltelékek” egymáshoz való viszonyának, valamint a *hát* és a *well* elem szemantikai mezejének, a forrás és a célnyelvi megfelelőiknek a teljesebb bemutatásához. A diskurzusjelölők összevetésével egyúttal a magyar fordítás stratégiáiról is képet kaphatunk.

4. A *Harry Potter és a bölcsek köve* fordítói stratégiái

A *Harry Potter* a diszkurzivitásra törekszik, rengeteg benne a párbeszéd, a stílusa rendkívül természetes, realiztikus, számos diskurzusjelölőt tartalmaz, emiatt a diskurzusjelölők fordításának tanulmányozásához kiváló korpusz. Így vizsgálatomban J. K. Rowling *Harry Potter and the Sorcerer's Stone* című regényét, valamint ennek a *Harry Potter és a bölcsek köve* című, Tóth Tamás Boldizsár készítette magyar fordítását hasonlítottam össze. A két mű diskurzusjelölőinek az összevetéséhez az elemek könnyebb kereshetősége miatt a regények pdf-változatát használtam fel. Előzményként Mariano (2002) vizsgálata szolgált, aki az eredeti angol regényt és az olasz fordítását elemezte a diskurzusjelölőkre fókuszálva. A kutatás során a szerző a célnyelvi *allora, già, cioè, su, mica, proprio, certo, vero, ecco, dà* elemeket vizsgálta. Mindegyik elem többféle angol diskurzusjelölő fordításaként jelent meg. Az olasz *allora* például az angol *then; so; now; well, now; right then; right* megfelelőjeként szerepelt, továbbá akkor is előfordult, amikor az eredeti szövegben nem volt semmiféle diskurzusjelölő. Mariano a vizsgálat során arra a következtetésre jutott, hogy a diskurzusjelölők fordítása során is figyelembe kell venni a szöveggörnyezetet, a helyzet formalitását, a szándékolt hatást, a szövegen belüli közönséget, valamint az eredeti mű stílusát (i. m. 39). A diskurzusjelölők kihagyása nem befolyásolja ugyan a megnyilatkozások propozicionális tartalmát, ám a diskurzus érzelmi és interaktív értéke elveszhet (uo.).

A kutatás során arra voltam kíváncsi, hogy az angol és a magyar szövegben melyek a leggyakoribb diskurzusjelölők, s ezek hogyan viszonyulnak egymáshoz. Továbbá azt is fel kívántam térképezni, hogy a magyar fordításban milyen fordítói stratégiák és milyen arányban jelennek meg. A két mű összevetése előtt három hipotézist fogalmaztam meg. A diskurzusjelölők beszélt nyelvbeli gyakorisága és multifunkcionalitása miatt úgy véltem, hogy az angol forrásnyelvben a *well*, a magyar célnyelvben pedig a *hát* lesz a leggyakoribb. Feltételeztem, hogy a két elem nem lesz egymásnak teljesen ekvivalense. Valamint az explicitációs kényszer miatt jellemzőeknek vártam a diskurzusjelölő kollokációkat.

A *Harry Potter and the Sorcerer's Stone* regény 59 darab diskurzusjelölőként funkcionáló *well*-t, 4 diskurzusjelölői *very well*-t, 7 *well*-t is tartalmazó diskurzusjelölő kollokációt (*well now; well yeah; well, there you are; well, of course; er well; 2* adattal *oh well*), illetve 2 *well, well, well* alakot tartalmazott. Az 59 *well* 37%-ánál, azaz 22 elemnél kihagyást lehetett megfigyelni, ezek nem lettek magyarra átfordítva. A lefordított alakoknál a legtöbb, 12 esetben *nos* szerepelt, ezt követte a *hát* 6 adattal, 2-2 előfordulása volt a *szóval* és az *is* jelölőknek. Szintén 2-szer valamilyen igével (*vonta meg a vállát, fogott bele*) adta vissza a fordító a *well*-be kódolt tartalmat. További 1-1 adatként a *well* még az alábbiakkal lett megfeleltetve: *azért, persze, már, no, és, igen, szép dolog*. A *well* magyarításaként szereplő diskurzusjelölő kollokációk közül pedig a következők voltak megtalálhatók a regényben (a zárójelben lévő számok az előfordulások számát jelentik): *hát akkor* (2), *na jó* (1), *végül is tényleg* (1), *akkor tényleg* (1), *hát igen* (1), *no de* (1). A diskurzusjelölői *very well*-ek megfelelői a *hát jó* (2), a *na jó* (1) és a *rendben* (1) voltak, a diskurzusjelölő kollokációk

fordításaként a *hát akkor* (= *well, now*), az *igen... hát persze* (= *well yeah*), a *na tessék* (= *well, there you are*), az *oh már; hát tudod* (= *oh well*) és a *hát* (= *er well*) szerepeltek, a *well, of course* nem lett lefordítva, míg a *well, well, well* alakot egyik esetben *lám, lám, lám-ként*, másik esetben pedig *aj-jaj-ként* adta vissza a fordító. Az 59 diskurzusjelölői *well*-t és a 11 *well*-t is tartalmazó kollokációt is tekintve a 70 előfordulásból 23 esetben, azaz az adatok 23%-ánál kihagyás volt azonosítható.

Lássunk egy-egy példát minden stratégiára, azaz a *well*-nek diskurzusjelölővel (4b), kollokációval (5b), kihagyással (6b), illetve más eszközzel (7b) való fordítására!

A *well* elemet a fordító 12 esetben *nos*-sal adta vissza, ez volt a legtöbbet használt megfelelő. Például:

- (4a) “You flatter me”, said Dumbledore calmly. “Voldemort had powers I will never have.”
 “Only because you’re too – **well** – noble to use them.”
- (4b) – Kegyed hízeleg – csóválta a fejét Dumbledore. – Nincsenek olyan képességeim, mint Voldemortnak.
 – De vannak, csak ön túl... **nos**, túl nemes ahhoz, hogy éljen velük.

McGalgony dicséretét Dumbledore igyekszik hárítani, amit a professzor nem hagy szó nélkül. A megjegyzésében szereplő *well*, illetve annak *nos*-ként fordított megfelelői egyaránt a szókeresést példázzák. A magyar fordításban ezt a szókeresést még a három pont és a *túl* szó ismétlése is jelzi.

Diskurzusjelölő kollokációval való fordításnál a két vagy több elem általában többféle információt tud kódolni, mintha csupán magában állna a jelölő. Az alábbi (5b) részlet *na jó* kollokációja jobban kifejezi az úrafogalmazást, Harry tartalmi önjavítását, mint az eredeti szöveg *well* eleme. Harry először minden muglit szörnyűnek nevez, majd utána pontosítja a kijelentését, s a *na jó*-val azt fejezi ki, hogy tudatában van annak, hogy amit előzőleg a muglikról mondott, nem teljesen igaz.

- (5a) “I heard you went to live with Muggles”, said Ron. “What are they like?”
 “Horrible – **well**, not all of them. My aunt and uncle and cousin are, though. Wish I’d had three wizard brothers.”
- (5b) – Azt mondják, te muglik között éltél – szólt Ron. - Milyen emberek?
 – Szörnyűek... **Na jó**, nem mindegyik, de a nagynéném, a nagybátyám és az unokatestvérem igen. Bárcsak nekem is három varázsló bátyám lenne!

A fordító a magában álló *well*-t az esetek 37%-ában kihagyhatónak ítélte. Az alábbi részletben (6b) is egy ilyen törlést láthatunk, ám ezzel a szöveg illokúciós ereje is megváltozik kissé.

- (6a) “Now, you listen here, boy”, he snarled, “I accept there’s something strange about you, probably nothing a good beating wouldn’t have cured – and as

for all this about your parents, **well**, they were weirdos, no denying it, and the world's better off without them in my opinion – asked for all they got, getting mixed up with these wizarding types – just what I expected, always knew they'd come to a sticky end –”

- (6b) – Na idefigyelj, fiam – sziszegte. – Szó se róla, van benned egy kis gyári hiba, de azt egy pár nyaklevessel helyre lehet pofozni. Ami pedig a szüleidet illeti: [Ø] flúgosok voltak, ez nem vitás. Ha engem kérdezel, nem sokat vesztett velük a világ. Maguknak keresték a bajt, amikor összeálltak azokkal a bűvészkedő gazemberekkel. Mindig is tudtam, hogy nem lesznek hosszú életűek...

Vernon bácsi gyalázkodó monológiájában az eredeti szövegben a *well* kicsit tompítja a Harry szülei-re tett megjegyzés élet. A magyar fordításból ez a tompító jelölő kimaradt, s a *flúgos* is bántóbb az eredeti *weirdo* 'bolondos, dilis, különc' alaknál. A diskurzusjelölő kihagyása tehát teljesen összhangban van a fordítónak azzal a stratégiájával, hogy a nagybácsit gonosz színben tüntesse fel.

A diskurzusjelölőt a fordító más metainformációs szerkezetre is lecserélheti. E szerkezetek egyrészt az olvasó figyelmét irányítják, másrészt pedig a szereplők nézőpontját teszik explicitté, így az ábrázolt szituációt könnyebb elképzelni (Simigné 2005). Például:

- (7a) “What about you, Neville?” said Ron.
 “**Well**, my gran brought me up and she's a witch”, said Neville, “but the family thought I was all-Muggle for ages”.
- (7b) – No és te, Neville? – érdeklődött Ron.
 – Engem a nagyanyám nevelt fel, aki boszorkány – **fogott bele** Neville –, de a családunk sokáig azt hitte, hogy mugli lesz belőlem.

Neville válaszában Rowling a forduló elkezdését jelölte a *well*-lel, míg a magyar fordításban a válasz elkezdését a *fogott bele* ige érzékelteti, amivel a fordító azt is képes jelezni, hogy Neville egy hosszabb történetet oszt meg a családjáról, azaz a metainformációs ige láthatóvá teszi a mesélés folyamatát.

A magyar szövegben 26 különböző fordítása jelent meg a *well*-nek, illetve a társulásainak. Ezek a következők voltak: *nos, hát, hát akkor, lám, szóval, már, is, ajaj, akkor tényleg, azért, és, hát tudod, na jó, na tessék, no, no de, persze, szép dolog, végül is tényleg, fogott bele, vonta meg a vállát, hát igen, igen hát persze, hát jó, rendben, oh már*. A felsorolásból is látszik, hogy a *well* gazdag funkcionális spektrumát (vö. Jucker 1993; Furkó–Nagy 2013) jól adták vissza a magyar megfelelők. Lásuk a másik irányt, azaz nézzük meg, hogy a célnyelv leggyakoribb diskurzusjelölőjének, a *hát*-nak mik voltak a forrásnyelvi megfelelői!

A magyar fordítás 84 darab *hát* diskurzusjelölőt tartalmazott, közülük 36 *hát* állt magában, 48-szor pedig valamilyen kollokáció részeként fordult elő. A 36 *hát* közül

18 jelent meg betoldással, 6 esetben a *well*, 4-szer a *so*, 2-szer az *er* fordításaként szerepelt, szintén 2 esetben pedig valamilyen frazeologizmust (*where on earth?*; *oh, heavens*) ültetett át magyarra a fordító a *hát*-tal. 1-1 előfordulással pedig megjelent még az *of course*, az *and*, az *ah* és az *er well* is a mintában. A 48 diskurzusjelölő-kollokációból legtöbbször, 22-szer a *de hát* volt megfigyelhető⁴, a *hát persze* és a *hát akkor* 4-szer jelent meg, 3 előfordulása volt a *hát igen*, az *akkor hát* és az *így hát* társulásoknak, a *hát mégis* és a *hát jó* pedig 2-szer szerepeltek. További 1-1 adata volt még a *hát tudod*; *öhm hát jó*; *hát jó, rendben*; *ejnye, hát*; *igen hát persze* kollokációknak. A *hát* angol ekvivalenseinek sokfélesége igazolta, hogy a *hát* valóban a funkcionális szerepkörök széles skálájával rendelkezik.

A *well*-nek, a *well, now*, valamint az *er well* kollokációknak, illetve az *of course*-nak a *hát*-tal való fordítására fentebb már voltak regényrészletek (1b–3b), így a *hát* sokféle egyéb megfelelője közül lássunk még egy példát (8b), amikor az elem a *so* ekvivalenseként szerepel.

- (8a) On the last day of August he thought he'd better speak to his aunt and uncle about getting to King's Cross station the next day, **so** he went down to the living room where they were watching a quiz show on television.
- (8b) Augusztus harmincegyedikén Harry úgy döntött, hogy ideje megbeszélnie nagybátyjával és nagynénjével a másnapi fuvart a King's Cross pályaudvarra. Lement **hát** a nappaliba, ahol Dursleyék épp egy televíziós vetélkedőt néztek.

Az angol szövegben a *so* inferencialitást fejez ki, s a magyar fordítás is ezt a következtető jelentést adja vissza. A részlet azt is jól mutatja, hogy a regénynek, illetve a fordításnak nem csupán a párbeszédes részeiben találhatók diskurzusjelölők, hanem az elbeszélő leírásokban is. A nem diszkurzív szakaszokban azonban az elemeknek nem az emocionális, illetve attitűdkifejező szerepe dominál, hanem a diskurzussegmenseket összekötő funkciója.

A 84 *hát*, illetve *hát*-os kollokáció közül 23 jelent meg betoldással, ami az eseteknek több mint a negyede, 27%-a. Ezek a betoldások úgy oszlottak meg, hogy 18-szor a *hát*-ot, 2-szer a *de hát*-ot, 1-szer a *hát mégis*-t, szintén 1-szer pedig az *ejnye, hát*-ot, illetve a *hát persze*-t rakta be a fordító pluszként a szövegbe, s ezekkel az elemekkel tette explicitte a kontextusból kiderülő beszélői attitűdöket. Így a *hát* képes volt nyilvánvalóságot, meglepődést, méltatlankodást, önigazolást és magyarázatot is kifejezni. Valamint jelölte még a cselekvés megkezdését, illetve olykor nyomatékosította az ige jelentését. Evidencialitás látható például az alábbi (9b) példában:

⁴ A magyar fordításban a 22 *de hát* mellett szerepelt még 2 egybeírt, *dehát* alakulat is, ezek nem kerültek be a minta diskurzusjelölői közé, így a számításoknál sem vettem figyelembe őket.

- (9a) “What’s that?” said one of the twins suddenly, pointing at Harry’s lightning scar.
 “Blimey”, said the other twin. “Are you?”
 “He is”, said the first twin. “Aren’t you?” he added to Harry.
 “What?” said Harry.
 “[Ø] Harry Potter”, chorused the twins.
- (9b) – Ez meg mi? - kérdezte csodálkozva az egyik iker, és Harry villám alakú sebhelyére mutatott.
 – Tyű... – szólt a másik. – Te vagy...?
 – Ó bizony – vágott a szavába az első iker, majd Harryhez fordult. Vagy nem te vagy?
 – Ki? – kérdezett vissza Harry.
 – **Hát** Harry Potter – felelték kórusban az ikrek.

Harry Potter legfőbb attribútuma a homlokán lévő villám alakú forradás, így amikor az ikrek meglátnak egy ilyen sebhelyet, számukra nyilvánvalónak tűnik, hogy a viselője csak Harry lehet. Ezt a nyilvánvalóságot a magyar fordítás *hát*-ja expliciten jelzi. De az elem arra is képes, hogy csodálkozást fejezzon ki, ahogy azt a (10b) példa mutatja:

- (10a) “Harry Potter”, said Harry.
 “Are you really?” said Hermione. “I know all about you, of course – I got a few extra books for background reading, and you’re in Modern Magical History and The Rise and Fall of the Dark Arts and Great Wizarding Events of the Twentieth Century.”
 “Am I?” said Harry, feeling dazed.
 “Goodness, [Ø] didn’t you know, I’d have found out everything I could if it was me”, said Hermione.
- (10b) – Harry Potter – mutatkozott be Harry.
 – Komolyan? – csodálkozott Hermione. – Természetesen mindent tudok rólad – megvettem néhány ajánlott olvasmányt is –, benne vagy a Modern mágiatörténetben, a Feketemágia felvirágzása és bukásában és a Huszadik századi mágiatörténet címszavakban című könyvben is.
 – Tényleg? – Harry beleszédült a szóáradatba.
 – Te jó ég, **hát** nem is tudtad? Én biztos mindent elolvasnék magamról.

Harry bemutatkozására Hermione felsorolja, hogy milyen sok ajánlott olvasmányban szerepel Harry, aki azonban minderről nem is tudott. Hermione erre meglepődöttségének ad hangot, amit a magyar fordítás *Te jó ég* csodálkozása mellett még a *hát* is expliciten mutat, illetve fölerősít.

A *hát*-os kollokációk közül legtöbbször, 22-szer a *de hát* jelent meg a fordításban. 18 esetben a *but* ’de’ kifejezéssel jelölt ellentétes logikai viszonyt, illetve egyet nem

értést helyettesítette, 2-szer betoldással fordult elő, 1-1 adattal pedig az *I'm sure*, illetve a *but anyway* ekvivalenseként lett fordítva. A forrásnyelvi szerkezetek közül következzen a leggyakoribb típusra, a *but* magyarítására egy példa:

(11a) “Now, don’t ask me anymore”, said Hagrid gruffly. “That’s top secret, that is.”
 “**But** Snape’s trying to steal it.”

(11b) – Elég a kérdésekből – fordult el mogorván Hagrid. – Ez szigorúan titkos dolog.
 – **De hát** Piton el akarja lopni azt a micsodát!

Az idézett részletben a fordító által Harry szájába adott *de hát* diskurzusjelölő kollokáció *hát* eleme a felháborodást nyomatékosítja.

A további *hát*-os kollokációk megoszlása a következő volt: a *hát persze* az *oh yes* (1), a *yes, yes* (1) és az *of course* ekvivalenseként jelent meg, 1-szer pedig betoldással fordult elő. A *hát akkor* a *well* (2), a *well, now* (1) és a *then* (1) magyarításaként szerepelt, az *akkor hát* a *then* (1), a *so what on earth* (1), illetve a *so* megfelelőjeként állt. Szintén a *so* lett *így hát*-tal fordítva 3 esetben. *Hát igen*-ként a fordító a *yes* (1), a *well* és a *yes, yes* alakokat adta vissza. 2 esetben a *very well* fordításaként *hát jó* szerepelt. Egy-egy adattal pedig előfordultak még az alábbiak: *hát tudod* (= *oh, well*), *igen hát persze* (= *well yeah*), *öhm hát jó* (= *er all right*), *hát jó, rendben* (= *all right, all right*). S ahogy fentebb, a betoldásoknál már olvasható volt, a *hát mégis* és az *ejnye, hát* alakoknak nem volt megfelelőjük az eredeti szövegben.

5. Összefoglalás

A diskurzusjelölők – mint „titokzatos töltelékek” – tartalommal, azaz beszélői attitűdökkel töltötték meg a regényt, s a fordítás során rendkívül jól érvényesült a kontextusfüggőségük és a multifunkcionalitásuk. A *hát*-ként fordított angol kifejezések jelentésmezeje azt a funkcionális spektrumát rajzolta ki az elemnek, amit a korábbi empirikus és elméleti kutatások társítottak a *hát*-hoz, így a kontrasztív módszer megerősítette az egynyelvű vizsgálatok eredményeit. Ugyanez volt megfigyelhető a *well* esetében is: a szakirodalomban eddig feltárt szerepkörök megjelentek a magyar megfelelőknél. A *hát* és a *well* azonban nem voltak teljesen egymásnak ekvivalensei, azaz egyik diskurzusjelölő sem volt módszeresen ugyanarra a diskurzusjelölőre fordítva. A célnyelvben a magában vagy kollokációban álló 70 *well* előfordulás 23%-ánál volt megfigyelhető kihagyás. A *hát* 84 előfordulásából pedig 27% volt betoldás.

A továbbiakban a kutatás folytatásaként érdemes volna a regény többi diskurzusjelölőjét is megnézni a fordítási módszer segítségével, valamint ki kellene terjeszteni a vizsgálatot a további 6 Harry Potter-kötet magyar fordítására is. A még teljesebb megfeleltetésekhez pedig a más nyelvekre való átültetések elemzése járulhat hozzá.

A fordítási módszer alkalmazásán, néhány nem töltelék töltelékszó, azaz diskurzusjelölő szerepkörének a feltárásán túl visszakanyarodva a tanulmány elején feltett kérdéshez, hogy mi lehet a Harry Potter népszerűségének a magyarázata, azt

mondhatjuk válaszként, hogy a bemutatott irodalomelméleti, pszichológiai és nyelvészeti összetevőkön túl a Harry Potter sikerének a titka, a „titkos töltelék” valójában maga az olvasó. A könyvsorozat – mintegy Edevis tükröként – tükröt tart a befogadók elé, amelyben mindenki a maga kis világát, érdeklődési és kutatási területét lelheti meg. S a regénysorozat még sok érdekességet rejt, többek közt a nyelvészet és azon belül mind a fordítástudomány, mind pedig a diskurzuselemzés számára is.

Irodalom

- Aijmer, Karin – Simon-Vanderbergen, Anne-Marie 2004. A model and a methodology for the study of pragmatic markers: the semantic field of expectation. *Journal of Pragmatics* 36/10, 1781–1805.
<https://doi.org/10.1016/j.pragma.2004.05.005>
- Boldizsár Ildikó 2001. A gyerekirodalom első akciókönyve. *Holmi* 2001/4.
<https://www.holmi.org/2001/04/boldizsar-ildiko-a-gyerekirodalom-elso-akcio-konyve-j-k-rowling-negy-harry-potter-konyve> (Letöltve: 2024. 03. 31.).
- Cuenca, Maria-Josep 2005. The contrastive analysis of discourse markers: the case of *well*. In: Figueroa, Cristina Mourón – Gárate, Teresa Iciar Moralejo (eds.): *Studies in Contrastive Linguistics*. Universidad de Santiago de Compostela. 197–205.
- Cuenca, Maria-Josep 2008. Pragmatic markers in contrast: The case of *well*. *Journal of Pragmatics* 40/8, 1373–1391. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.02.013>
- Dér Csilla Ilona – Markó Alexandra 2017. A *hát* funkciói a prozódiai megvalósulás függvényében. *Beszédkutatás* 25, 105–117.
<https://doi.org/10.15775/Beszkut.2017.105-117>
- Fischer Eszter 2000. Néhány gondolat a Harry Potterről. *Fordulópont* 2/3 (9), 77–86. <https://fischereszter.hu/irasok/potter.pdf> (Letöltve: 2024. 03. 31.).
- Fónagy Iván 1970. Alliteráció. In: Király István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon* I. Budapest: Akadémiai Kiadó. 220–224.
- Furkó Bálint Péter 2012. A diskurzusjelölők funkcionális spektruma angol nyelvű forgatókönyvekben, Az angol *of course* és a magyar *persze* kontrasztív elemzése. *Officina Textologica* 17, 139–151.
- Furkó, Bálint Péter 2014. Perspectives on the translations of discourse markers. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* 6/2, 181–196.
<https://doi.org/10.1515/ausp-2015-0013>
- Furkó Bálint Péter 2019. Az újrafogalmazást jelölő diskurzusjelölők fordításának kérdései feliratok szövegében. In: Dróth Júlia (szerk.): *Korpusz és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásában és gyakorlatában*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. 45–59.

- Furkó, Bálint Péter – Nagy, Anna 2013. *Well breaking bad: English well and its Hungarian counterparts in scripted dialogues. Theory and Practice in English Studies* 6/2, 143–168.
- Galuska László Pál 2010. A siker titkai: Harry Potter és A gyűrűk ura. *Nyelv és Tudomány* 2010. május 7. <https://www.nyest.hu/hirek/harry-potter-es-a-gyuruk-ura-a-siker-titkai> (Letöltve: 2024. 03. 31.).
- Götz Andrea 2016. A diskurzusjelölők fordításának kérdései. *Fordítástudomány* 18/1, 5–18.
- Heltai Pál 2013. Kultúraspecifikus kifejezések és reáliák. *Fordítástudomány* 15/1, 32–53.
- Heltai Pál 2015. *Diskurzusjelölők fordítási kérdései*. Előadás, Ikon, nyelvi jel, szimbólum: nem természetes jelek a kommunikációban, Budapest, Kodolányi János Főiskola, 2015. november 9.
- Hertelendy Réka 2011. Fordítói kihívások és megoldások a magyar nyelvű Harry Potter-kötetekben. *Névtani Értesítő* 33, 133–145.
- Iser, Wolfgang 2001. *A fiktív és az imaginárius, Az irodalmi antropológia ösvényein*. Budapest: Osiris.
- Jucker, Andreas H. 1993. The discourse marker *well*: A relevance-theoretical account. *Journal of Pragmatics* 19/5, 435–452.
[https://doi.org/10.1016/0378-2166\(93\)90004-9](https://doi.org/10.1016/0378-2166(93)90004-9)
- Kádár Hanga (é. n.). *Itt a magyarázat arra, miért szeretjük Potteréket!* <https://magyarpottermore.wordpress.com/itt-a-magyarazat-arra-miert-szeretjuk-pottert/> (Letöltve: 2024. 03. 31.).
- Kende B. Hanna 2001. *Harry Potter titka. A gyermek csodavilága*. Budapest: Osiris.
- Kiss Katalin – Kónyi Judit 2023. Van-e angol megfelelője a magyar diskurzusjelölő modális partikulának? *Modern Nyelvoktatás* 29/1–2, 49–67.
<https://doi.org/10.51139/monye.2023.1-2.49.67>
- Lindstromberg, Seth – Boers, Frank 2008. The mnemonic effect of noticing alliteration in lexical chunks. *Applied Linguistics* 29/2, 200–222.
<https://doi.org/10.1093/applin/amn007>
- Lovász Andrea 2001. Harry Potter avagy jelen idejű holnemvolt. *Új Forrás* 2001/9. <https://epa.oszk.hu/00000/00016/00069/010906.htm> (Letöltve: 2024. 03. 31.).
- Mariano, Sonia 2002. *A study of the translation of discourse markers in Italian in Harry Potter and the Philosopher's Stone by J. K. Rowling*. Szakdolgozat. Kézirat, Philadelphia: Swarthmore College. https://www.swarthmore.edu/sites/default/files/assets/documents/linguistics/2002_mariano_sonia.pdf (Letöltve: 2024. 03. 31.).

- Mózesné Kabán Annamária – Mózes Huba 2008: Alliteráció. In: Szathmári István (főszerk.): *Alakzatlexikon, A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 71–74.
- Polcz Károly 2012. *Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol-magyar filmfordításban*. PhD-disszertáció. Kézirat. ELTE: Budapest. <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/polczkaroly/diss.pdf> (Letöltve: 2024. 03. 31.).
- Schirm Anita 2008. A *hát* diskurzusjelölő partikulához kötődő nyelvhasználati stratégia. In: Geckső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.): *Jel és jelentés*. Székesfehérvár–Budapest: Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó. 289–296.
- Schirm Anita 2015. A diskurzusjelölők fordítása az elmélet és a gyakorlat oldaláról. Poszterelőadás. 25. *Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus*, Budapest, PPKE ITK, 2015. március 30–április. 1. http://schirmanita.hu/Schirm_Anita/Kutatoi_blog/Entries/2015/4/1_A_diskurzusjelolok_forditasarol_files/schirm_poszter.pdf (Letöltve: 2024. 03. 31.).
- Schirm Anita 2021. *Diskurzusjelölők szövegeken innen és túl*. Budapest: Loisir Kiadó.
- Simigné Fenyő Sarolta 2005. Metainformációs kutatások szerepe a fordításban és az oktatásban. In: Simigné Fenyő Sarolta – Bodnár Ildikó (szerk.): *Sokszínű nyelvészet. Nyelvészeti kutatások a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán*. Miskolc, 91–101.
- Szeteli Anna – Gocsál Ákos – Alberti Gábor 2019. Szemafor *hát! Jelentés és Nyelvhasználat* 6/1, 33–63. <http://www.jeny.szte.hu/images/issues/2019/JENY-2019-SzeteliA-GocsalA-AlbertiG.pdf> (Letöltve: 2024. 03. 31.).
- Vajda Zsuzsanna 2003. Egy ifjúsági regénysorozat különleges sikere. A Harry Potter-könyvekről. *Iskolakultúra* 2003/11, 94–107.
- Virole, Benoit 2001. *L'enchantement Harry Potter. La psychologie de l'enfant nouveau*. Archives Contemporaines.
- W1. 2023. *Scholastic marks 25 year anniversary of the publication of J. K. Rowling's Harry Potter and the Sorcerer's Stone*. <http://mediaroom.scholastic.com/press-release/scholastic-marks-25-year-anniversary-publication-jk-rowling-s-harry-potter-and-sorcere> (Letöltve: 2024. 03. 31.).
- W2. <https://scifi.stackexchange.com/questions/98752/harry-potter-characters-with-alliterative-names> (Letöltve: 2023. 03. 31.).

Források

- Rowling, J. K. 1998. *Harry Potter and the Sorcerer's Stone*. New York: Scholastic Press.
- Rowling, J. K. 2000. *Harry Potter és a bölcsek köve*. Fordította: Tóth Tamás Boldizsár. Budapest: Animus Kiadó.